

НЕОЦІНЕНИЙ ШЛЯХ ДО СУРДОПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ МИКОЛИ ДМИТРОВИЧА ЯРМАЧЕНКА – ЯК ІСТОРІЯ ЖИТТЯ

Світлана Шевченко
кандидат педагогічних наук,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

Метою дослідження є яскрава і непересічна особистість **Миколи Дмитровича Ярмаченка** як знаного, відомого дефектолога-сурдопедагога в Україні та за її межами. Микола Дмитрович закінчив дефектологічний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького у 1951 р. і аспірантуру тут же в 1954 р. У тому ж році захистив кандидатську, а в 1969 р. – докторську дисертації (присвячені проблемам сурдопедагогіки). З 1954-го по 1973 р. працював у Київському пед-ті ім. Горького асистентом (1954-1956), ст. викладачем (1956-1959), завідуючим кафедрами дефектології (1959-1965) та сурдопедагогіки (1965-1970) тощо... Майбутній учений ніколи не втрачав оптимізму і весь час працював на благо науки. У свій час казав: «Незабутніми залишається в моїй пам'яті перше засідання вченої ради інституту, яке я очолив як директор у 1974 р. та хвилини захисту дисертацій. Але я щасливий тим, що юні роки провів на молодій кафедрі дефектології...» (запис зроблено за часів життя М.Д. Ярмаченка – *Шевченко С.М.*).

Микола Дмитрович був сильною особистістю, для якої принципи педагогічної науки були механізмом щоденної його поведінки. В нього не було бажання пристосовувати наукові знання до розв'язання своїх індивідуальних завдань. Він усього себе віддав справі сурдопедагогіки і загальним питанням теорії та історії педагогіки [1].

З'ясовано, що творчий доробок ученого становить понад 300 праць у галузі педагогіки. Це і підручники, і навчальні посібники із сурдопедагогіки та педагогіки для вищих навчальних закладів і середніх шкіл, монографічні праці і численні статті, присвячені принципу поєднання навчання з вихованням, продуктивною працею в освітніх закладах України [2]. У нього була добре продумана система, що передбачала шляхи і засоби впровадження досягнень науки через експериментальні, базові, опорні школи та інші навчально-виховні заклади в масову практику [7]. Встановлено, що вагому частину спадщини М. Д. Ярмаченка становить низка праць з методики та історії сурдопедагогіки. Розпочавши свою педагогічну діяльність як дефектолог, М. Д. Ярмаченко багато уваги присвятив освіті, вихованню та соціалізації дітей з вадами слуху, а також історії сурдопедагогіки в Україні [8, с. 46]. Серед фахівців зі спеціальної педагогіки користуються популярністю його фундаментальні праці: «Свідомість у навчанні глухих учнів» (1963), «Виховання і навчання глухих

дітей в Українській РСР» (1968), «Проблема компенсації глухоти» (1976), «Історія сурдопедагогіки» (1975) та ін.

Серед усіх досліджень з історії дефектології, а пізніше сурдопедагогіки М. Д. Ярмаченка варто виділити проведені ним цікаві різні аналізи дослідження з історії життя «глухонімих» на ранніх етапах розвитку людства вчених різних епох. Учений писав: «Праця первісної людини в стародавні часи обумовлювала необхідність виховання підростаючого покоління, що відбувалося у трудовій діяльності. Діти не тільки спостерігали за працею оточуючих, наслідували дорослих, але й залучалися до участі у трудовій діяльності» [3, с. 4]. Перебування глухих разом з чуючими сприяло засвоєнню ними найпростіших видів діяльності. У процесі суспільної праці поступово склалися засоби міжлюдського спілкування, які пройшли тривалий і складний шлях розвитку. Спочатку мова людей складалася з дуже слабо диференційованих звуків, які значною мірою доповнювалися мімікою та рухами тіла. За цих умов німота ще не дуже різала око. Примітивний характер праці був також цілком доступний і глухонімих, які у фізичному відношенні не поступалися іншим людям. Отже, в первісному суспільстві глухонімі, очевидно, брали активну участь у виробництві (мисливство, землеробство тощо) і були рівноправними членами общини. Про це свідчать приклади з життя пізніх племен, які зберегли первісні форми життя. Ним було доведено, що «без мови людина не може успішно оволодівати складними видами діяльності, не може брати активної участі в суспільному житті. Таким чином, відносна суспільна цінність глухонімого знижується, а умови його життя і діяльності помітно погіршуються» [3, с. 6].

З часом ставлення до глухих ставало все більше негативним. Про це свідчать і пізніші письмові джерела. Так, цар Давид у своїх покайних піснях порівнював себе з глухонімих. Він скаржився на друзів, що покинули його як глухого, який не чує, і як німого, що не може захистити себе від образ і несправедливостей. Свідчення про грубе і жорстоке поводження з глухими зустрічаються і в інших джерелах. Таке ставлення до глухих підтримувалося і деякими богословами, які твердили, що у глухих приховується злий дух, а тому їх варто пригноблювати. Воно збереглося і пізніше і як пережиток зустрічалося навіть на початку 20-го століття. Так, один із російських істориків писав про те, що нерідко причини стихійних лих у селах приписували глухонімих [4, с. 106].

Довгий час людям з пошкодженим слуховим аналізатором приписували різноманітні фізичні особливості і погані якості, які нібито властиві тільки глухонімих. Наприклад, Ліб вказував на повну відсутність у глухонімих голосових зв'язок; що глухонімі в значно меншій мірі, ніж чуючі, відчувають біль. У зв'язку з цим лікарі приписували їм подвійні дози всіх лікарських речовин. Все це призводило до того, що глухонімих у кращому випадку вважали просто каліками. Часто їх відносили до розумово відсталих, приписуючи їм різні негативні риси. Навіть у XVIII–XIX ст. вважалося, що

глухонімі люди, з якими не проводили спеціального навчання за своїми розумовими здібностями стоять нижче від мавп.

В стародавніх державах Греції і Риму глухонімі діти не визнавалися цілком дієздатними. З кодексу Юстиніана видно, що в античному світі глухоніми не дозволялося самостійно приймати якісь рішення (продаж приватної власності, передача її своїм дітям тощо), брати участь у громадському житті. Про навчання глухонімих у кодексах античного світу не згадується, і це зрозуміло, оскільки в той час ніде їх не навчали взагалі. До XVIII ст. навіть у наукових колах панувало переконання, що основною причиною глухонімоти є якісь недоліки в розвитку мовного органу. У зв'язку з цим усі спроби ліквідувати німоту зводилися до лікування мовного апарату, що, звичайно, не могло привести до позитивних наслідків» [4, с. 24].

Встановлено, що спеціально організоване навчання аномальних дітей виникло порівняно пізно і перші спроби індивідуального навчання таких дітей виникли лише в епоху Відродження (XVI ст.) та все ж спеціальні школи почали створюватися у XVIII ст. Оскільки вартість його завжди була досить висока, скористатися ним тривалий час могли лише діти багатих людей та все ж таки масове навчання аномальних дітей стало можливим у кінці XIX – на початку XX ст. [5, с. 2; 6, с. 3]. Доведено, що М. Д. Ярмаченко був одним із перших хто ґрунтовно дослідив історію дефектології і сурдопедагогіки як науки. Його здобутки є неоціненним внеском в історії сурдопедагогіки в Україні і за її межами.

Зроблено висновок, що сурдопедагогіка має тривалу історію розвитку, а перші спроби осмислення явищ глухонімоти та її подолання відносяться аж до глибокої давнини. Віками нагромаджувалися знання про природу глухоти і глухонімоти, способи навчання і виховання людей з вадами слуху і мови які поступово, але неухильно удосконалювалися засоби і методи сурдопедагогіки нині успішно розвиваються в Україні і мають безліч інклюзивно ресурсних центрів, які безпосередньо сприяють їхньому розвитку у середовищі чуючих.

Помер відомий український вчений-педагог, доктор педагогічних наук, [професор](#), заслужений діяч науки і техніки України, [академік](#), засновник і перший президент НАПН України М. Д. Ярмаченко на 81 році життя 24 травня 2010 р. і похований на Берковецькому кладовищі м. Києва. Його честь було вшановано у 2018 р. Інститут дефектології АПН України було перейменовано на Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України; створено на кафедрі сурдопедагогіка Педагогічного університету ім. М. Драгоманова кімнату-музею М. Д. Ярмаченка і на сайті представлено презентацію з поглядами ученого на розвиток історії сурдопедагогіки, зокрема підходами до навчання і виховання «глухих і слабочуючих дітей».

Джерела

1. Біографія М.Д. Ярмаченка *Світлина* URL: <https://tinyurl.com/vt2tup4>.
2. Міхно О. 90 років від дня народження Миколи Ярмаченка (1928–2010), українського вченого-педагога, засновника і першого президента Національної академії педагогічних наук України. *Справи сімейні*, 2018. № 8. С. 24–25. (Педагогічний календар. Вересень 2018).
3. Ярмаченко М.Д. Виховання і навчання глухих дітей в Українській РСР: Посіб. для студ. дефект. ф-тів пед. ін-тів та працівників шк. глухих. Київ: Рад. шк., 1968. 320 с.
4. Ярмаченко М.Д. Історія сурдопедагогіки: Навчальний посібник для дефектологічних факультетів інститутів. Київ: Вища шк., 1975. 423 с.
5. Ярмаченко М.Д. Свідомість у навчанні глухих учнів. Київ: МО УРСР, 1963. 109 с.
6. Ярмаченко М.Д. Проблема компенсації глухоти. Київ: Рад. шк., 1976. 166 с.
7. Шевченко В. До 90-річчя від дня народження Миколи Ярмаченка (1928–2010). URL: <https://tinyurl.com/vt2tup4>
8. Шевченко С. М. Ярмаченко Микола Дмитрович. *Інститут педагогіки 80*. Київ: АПН України, Ін-т педагогіки, 2006. С. 225–227.